

Гийом дьо Лорис, Жан дьо Мьон

РОМАН ЗА РОЗАТА

София, 2021

Преводът е направен по изданието:
Guillaume de Lorris et Jean de Meun
Le Roman de la Rose
Garnier-Flammarion, Paris, 1974

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Паисий Христов, превод и обяснителни бележки, 2021

© Стоян Атанасов, предговор, 2021

© Издателство „Изток-Запад“, 2021

ISBN 978-619-01-0893-1

ГИЙОМ ДЬО ЛОРИС
ЖАН ДЬО МЬОН

РОМАН ЗА РОЗАТА

Превод от старофренски
и обяснителни бележки

Паисий Христов

Предговор

Стоян Атанасов

СЪДЪРЖАНИЕ

ЕРОС В РОЗАТА
(*Стоян Атанасов*)7

РОМАН ЗА РОЗАТА.....37

ОБЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ (*Паусий Христов*) 663

РЕЗЮМИРАНО СЪДЪРЖАНИЕ (*Стоян Атанасов*) 679

Гийом дьо Лорис

Според някои хора лъжа е^{1*}
 туй, че нещо сънят ни вещае.
 Но не рядко на сън през ношта
 ни се случват такива неща,
 със които животът ни среща 5
 не след дълго. Това ме подсеща
 за Макробий* (той бил хем писател,
 хем признат и за съногадател),
 който бил с вещина разтълкувал,
 съня, що Сципион* бил сънувал. 10
 И макар че мнозина твърдят,
 че е явно лъжовен сънят,
 това схващане аз не приемам.
 Със риск даже за луд да ме вземат,
 все така убеден ще съм аз, 15
 че сънят и на мен, и на вас
 може важни неща да предскаже.
 Много хора са сигурни даже,
 че ще видят, дордето си спят,
 със какво ще ги срещне денят. 20
 Бях на двадесет (възраст, когато

¹ Мястото, обозначено със звездичка и съответния стих, е предмет на обяснителна бележка в края на текста. – Б.р.

Амур пуска стрели във сърцата)
и веднъж, уморен, в късен час
за почивка отпуснах се аз
25 във леглото, заспах непробудно,
и сънувах видение чудно.
После всичко от тоз сън красив
стана истина. Тъй съм щастлив,
че изпитах през своите дни млади
30 туй, което сънят предугади.
Ще разкажа съня си във рими,
тъй че повече звучност да има
в редовете, защото така
Амур иска. Аз още сега
35 да започна роман съм готов.
Най-подходящ за него наслов
е „Романът за Розата“. Там
за любовните тънкости с плам
ще говоря: не ще ми е лесно,
40 но пък знам, че ще е интересно.
Дано тази, която обичам
и която се Роза нарича,
го хареса – на нейния чар
аз отдавам стиха си със жар.
45 Преди може би пет-шест лета
сън сънувах: дойде пролетта
със оназ чудна майска отрада,
тъй желана от всяка твар млада.
Виждах, че в този чуден простор,
50 гдето и да насочех аз взор,
вред изглеждаше всичко готово
след студа одеяние ново
да си сложи. Гората най-сетне
щеше пак зелен плащ да си метне
55 и земята се радваше вече,
че роса върху нея се стече

и не е така изпостеляла,
както става през зимата бяла.
Как щастлива се чувстваше тя,
че се кичеше с пъстри цветя – 60
жълти, сини, оранжеви, бели,
изобилно навред нацъфтели:
те досущ като накит блестяха
и най-висшата гордост ѝ бяха.
Сладкопойните птици, смълчани 65
зимно време в горите, сковани
от студа и дебелия сняг,
през април се пробудиха пак
и в тях толкова радост заблика,
че в небесната шир ведролика 70
кръшни трели извиха в захлас.
Славей пееше в ранния час,
до небето гласът му ехтеше,
навъзбог чучулига летеше,
упоена от ясната вис, 75
безброй млади сърца с порив чист
запламтяха от обич гореща...
Този, който през май не усеща
на сърцето любовния пламък,
той във своите гърди носи камък. 80
Моят сън ме пренесе във дните
чародейни, когато мечтите
се изпълват със тръпна любов.
Във съня си аз виждах, че нов
майски ден бе току-що изгрял 85
ведно с първия лъч засиял.
Своите дрехи облякох за миг,
взех игла от красив игленик
конец вдянах и без да се бавя,
реших градския шум да оставя 90
та сред синия слънчев простор

да се радвам на птичия хор.
Взех да бродя из сънни дъбрави
и подшивайки своите ръкави,
95 слушах пойните птичи ята
и се радвах на чудни цветя.
Подир малко достигнах реката,
завървах по брега, край водата,
освежен, жизнерадостен, млад,
100 с мисълта, че на белия свят
по-прекрасен кът никъде няма.
И макар че не беше голяма
като Сена, тя по бе разлата
и течеше тъй бързо по ската,
105 че стихийните бистри води
образуваха бели бразди.
Като бисер блестяха вълните
и ми пълнеха с радост очите,
впити в тази прекрасна картина.
110 С шепи гребнах си аз хладовина,
освежих си обилно лицето
и погледнах към дъното, дето
всеки камък се виждаше ясно.
Край брега на реката, отядно,
115 се простираше тучна поляна,
една чудна моравя, обляна
от лъчи. Там за малко поспрях
да отдъхна и пак завървах,
чувствайки безподобна наслада,
120 из зелената росна ливада
Доста път тъй успях да измина,
после спрях край овощна градина,
със зъбчата стена оградена,
а стената – отворед украсена
125 със рисунки и надписи. Аз
доста време стоях във захлас

пред онези картини чудесни
и за тях смятам тук за уместно
да разкажа подробно, дордето
те са ми в паметта и в сърцето
още свежи и пресни. В средата
бе *Омраза*: в яда и в кавгата
най-добре тя лика си разкрива.
На вид бе озлобена, свадлива,
от див гняв бе обзета изцяло,
беше с криво и сгърчено тяло,
с ниско чело и вирнат крив нос,
с мрачен поглед, препълнен със злост,
изпоцапана, цялата в кал,
със един изпокъсан стар шал
бе загърнала своето рамо.
А отляво, на две крачки само,
видях образ на вид уродлив,
а под образа надпис четлив
ми представи *Коварство*. Отдясно
открих *Мерзост* изпъкваше ясно
грозотата ѝ – злобна бе тя
и на мен се ужасна видя.
По вид бе на *Коварство* прилична,
а по нрав ми се стори себична,
във очите ѝ беше стаен
гняв ехиден и присмех студен.
Несъмнено бе дълго школувал
този, който ги бе нарисувал
тъй добре!... *Алчност* също бе там:
тя, която без чувство за срам
подстрекава човека без пот
да натрупва пари и имот,
тя, която към ежби и свади
все подтиква лентяите млади,
а впоследствие много от тях

изкупуват с въже своя грях,
тя, която невинни подбужда
към измами и кражби без нужда,
165 от добрите мошеници прави,
с непочтени прийоми борави
и лишава с коварно кокетство
от имот, от законно наследство
и момци, и девойки неуки.
170 Тя е с пръсти, подобни на куки.,
и с ръце като обръчи... Нея
всяка чужда вещ силно влече я,
една цел я безспир занимава –
чрез какво всеки път да успява
175 да извлича изгода голяма...
Друг стремеж тя в душата си няма
и навеки ще бъде такава.
Съвсем близо до нея, отляво
е *Скъперничество*. То изглежда
180 изпокъсано, с мръсна одежда,
погрозняло, с изпити черти,
ще речеш, че тегло го гнети,
че от глад то начесто примира
и че хлебецът, който намира,
185 като камък е твърд, та с водица
го размеква във своята паница.
То живее в оскъдица явна,
ходи с дрехи, каквито отдавна
всеки, с който се срещнете тука,
190 би захвърлил тозчас на боклука –
по тях толкова крѣпки личат.
На върлина до него висят
риза нова на вид, но мизерна,
а до нея – сетренце възчерно;
195 с груба агнешка кожа обшито,
а не с кожи красиви, които

биха стрували много пари.
Явно, че не се сеща дори
да си сложи то новата риза.
Та дори от пръв поглед излиза, 200
че от десет-петнайсет лета
тя виси там и сбира прахта.
Би му станало мъчно и болно,
ако някак я скъса неволно,
а не можеше дума да става 205
свои средства за друга да дава.
Всъщност то беше доста богато –
торба стискаше пълна със злато,
но бе вързана толкова сложно,
че практически бе невъзможно 210
да извадиш от нея петак.
Беше с вид на последен голтак,
но не щеше в торбата да бръкне,
та за дрехи пари да измъкне.
По-натам *Завист* беше се спряла. 215
Почти нивга не бе се тя смяла,
освен в дните, когато узнае,
че се някой за нещо терзае*.
Добрините посреща тя с яд
и светът става чер като ад, 220
ако някой от злото избегне.
А когато злина го налегне
и в живота от нещо пострада,
тя изпитва неземна наслада.
Сякаш капе ѝ мед на сърцето, 225
щом попадне в семейство, в което
някой някак е станал за срам.
А когато човек смогне сам
да успее, за чест и за слава,
тежка скръб я обзема тогава 230
и не може тя нощем да мигне,

ако някой чрез ум се издигне.
Обладана от ярост на звяр,
не признава ни близък другар,
235 нито родна сестра или брат –
злоба храни към целия свят.
Според мен и на своя баща
завидяла би сигурно тя,
ако знае, че той преуспява,
240 че животът му в радост минава.
Но за своята злоба кипяща
скъпо тя и прескъпо заплаща.
Подреди ли се някой добре,
Завист може от злост да умре,
245 но злостта ѝ за нея самата
е от Бога и мъст, и отплата,
ала нейният яростен глас
не замлъква, уви, нито час.
Ако някой през девет морета
250 и през девет държави в десета
в мир със своите съседи живее,
и по него тя жлъч ще излее.
А във случай че той се опита
да използва във своя защита
255 храбростта си и своята чест
с благороден, почителен жест,
ако зло да му стори не може,
тя се мъчи петно да му сложи.
На картината даже личеше
260 как в очите ѝ злоба гореше,
как към всичко – към мъртво и живо –
непрестанно тя гледа накриво,
как в околните поглед зъл вперва
и под вежди ги ядно измерва.
265 Ще добавя, че *Завист* злобее,
ако някой човек преуспее,

ако срещне в приятел опора
и е в сговор със другите хора.
А до *Завист* на същия ред
аз съгледах *Тъга* на портрет – 270
със съсухрено, слабо лице,
с уязвено до болка сърце.
Безотраднa, досущ мъченица,
с вид на болна от зла жълтеница,
и от *Завист* тя по-жалка беше, 275
във очите ѝ мька личеше
и от скръб бе загубила сила.
Денонощно печална, унила,
от безспирни тегла и от пости
тя бе станала кожа и кости. 280
Никой друг на земята ни клета
не живее в такава несрета,
сред каквато линее *Тъга*.
Аз не вярвам, че някой сега
изнамерил би нещо, с което 285
да ѝ стопли що-годе сърцето.
Тя самата не би пожелала
от душата ѝ, скръбна и вяла,
да изтръгнат покрусата черна.
Бе потънала в жалост безмерна, 290
отчаяние връх беше взело
в нея, бе я до лудост довело.
Как могла бе тя тъй да издраска
свойте бузи, нестоплени с ласка!
Как полата си тя на парчета 295
бе раздрала, от ярост обзета!
Беше с плитки, когато бе млада,
а пък днеска косата ѝ пада
в безпорядък по сухия врат,
сякаш тя във моменти на яд 300
я е скубала. Често горката

се спотайваше в сълзи облята.
Ако само я зърнете вие
как с юруци жестоко се бие,
305 и с душа да сте твърда и властна,
ще ви парне сълза съчастна.
На печал тя се беше отдала,
непрекъснато в гнет бе живяла
и не вярваше, че ще намери
310 топъл прием, приятелски двери.
Този, който от зла участ страда,
не очаква от нийде отрада;
как да пее и как да играе,
като все се за нещо терзае?
315 Ако мъка в душата му има,
тя със радост не е съвместима.
По-натам *Старост* беше се свила:
с цяла педя тя бе се смалила
при това за съвсем кратко време.
320 Не желаше залък да вземе
и ликът ѝ така бе посърнал,
че не би своята свежест възвърнал.
Погрознели ѝ бяха страните,
побелели ѝ бяха косите,
325 а краката – съвсем отмалели.
Да я бяхте в момента видели,
бихте счели, че никой не би
взел за нейната смърт да скърби
и дори не би сложил жалейка.
330 На снага е досущ като вейка,
а онуй лице бяло-червено
с безброй бръчки е днес набраздено,
с косми са ѝ обрасли ушите
и са я тъй болели зъбите,
335 че едва ли един е останал.
Чак така се е кръстът ѝ схванал,

че не ще стори крачка, горката,
ако няма тояжка в ръката.
А пък времето тъй си отива,
сякаш че нито миг не почива; 340
за момент ще речеш, че замира
в една точка, ала то не спира,
от злините ни рядко предпазва
и ни нейде фатално зарязва.
И не би могъл никой да каже, 345
та бил той със сан най-висок даже,
как извечното време изглежда.
За разсъдъка няма надежда
да прозре в това тайнство. Завчас
много време минава през нас. 350
Това време, което изтича
безвъзвратно и всичко повлича
като буен пенлив водопад,
е обхванато от адски глад:
то е алчно и всичко поглъща, 355
дори камъка в пясък превръща,
то желязото даже руши,
то разяжда тела и души,
то подхранва, гради, съживява,
то сразява, съсипва, сломява... 360
Ни князе, ни крале то щади,
то погълна и наште деди,
ще направи и всички нас стари,
ако гробът не го изпревари.
Непреклонното време и нея 365
бе така състарило, че ей я
вече грохнала, мършава, слаба,
неподвижна, съсухрена баба.
От житейския път изтощена,
тя дотолкова е вдетинена, 370
като че крака тътри край тебе

едно малко, безпомощно бебе.
Всеки неин познат ще признае
колко умна и мъдра била е,
375 докато се е чувствала млада.
Но сега възрастта без пощада
е и нея от разум лишила.
Погледнете я как се е свила,
как е сгушена тя под палтото
380 като призрак. Така е, защото
всички стари и немощни хора
чувстват винаги студ и умора.
До портрета на *Старост* личеше
един свръхзагадъчен образ – туй беше
385 *Лицемерие*. Подло, притворно,
то със своята ехидност безспорна,
без задръжки, без срам би могло
да направи на всекиго зло.
То бе с хрисимо, благо лице,
390 но с лукаво и злобно сърце.
За светец бих го сметнал дори,
да не знаех, че в него гори
страст, която го прави коварно.
То представено бе много вярно
395 на портрета: със щрихи красиви,
с маниери привидно вежливи...
Но на постник приличаше то
в своето старо, протрито палто.
Псалтир прашен държеше в ръката
400 и, помръдвайки леко с устата,
то молитви шептеше престорно
към всевишния Бог Чудотворец
Хитро скривайки своята ехидност,
то се мъчеше, само привидно,
405 благодетелен лик да покаже –
власеница надяваше даже.